

A jogászképzés a felvilágosodás kora óta a magyar jogi kultúrának fontos részét képezi, s a társadalomban folyó változások jelentősen befolyásolták. Az 1777-ben a Ratio Educationisszal államosított jogi oktatásra a felvilágosult abszolútizmus, majd I. Ferenc és V. Ferdinánd király abszolútizmusa nyomta rá a bélyegét, 1849 után az osztrák befolyás érvényesült, majd 1867 után a polgárosodó Magyarországon a zsidó középpolgárság egyik fő foglalkozási ágának a képzését jelentette, amíg 1920-ban sor nem került a diszkriminatív numerus clausus bevezetésére. A Budapestre költözött nemesség szintén a jogi stúdiumot választotta hivatalnoki pályakezdéseként, ebből a korból származik minden bizonnyal az a kijelentés, hogy a magyarok „jogásznemzetet” alkotnak. A kommunista egypártrendszerben a nép fiaiból, elsősorban az ipari proletáriátusból származó fiatalokból igyekeztek a proletárdiktatúra jogászságát újjászervezni, míg legújabbán a polgári ideálokhoz való visszatérés jellemzi az országban folyó jogi oktatást.¹

Amennyiben a magyar jogi kultúrának e fontos részét európai méretekben vizsgáljuk, úgy megállapítható, hogy a 18. század vége óta a Királyi Egyetem Jogi Kara és a királyi akadémiák nemcsak az állami akarat,² de az Európában folyó szellemi áramlatok befogadóintézményei és közvetítői is voltak. Ezt a kettős funkciót érdemes a királyi akadémiák esetében alaposabban is kifejteni. A vizsgálat időbeli határát az állami hatalom kiterjesztése és a nemzeti államalkotás kora,³ a felvilágosodás kora és a reformkor képezi.

I. ALAPÍTÁSUK

Mária Terézia Ratio Educationisa az Egyetem szekularizációja mellett a királyi akadémiák alapításával az állami jogi oktatásnak egy második szintjét is létrehozta. Az alapító a már meglévő protestáns gimnáziumok filozófiai és jogi tanfolyamait vette például. Az ország egyetlen egyeteme – ugyan 1777 óta az ország központjában, Budán székelt – a távolabbi vidékekről származó diákok számára csaknem elérhetetlennek bizonyult. A királyi akadémiák alapításával az uralkodónő elsődleges szándéka azonban az volt, hogy az akadémiákon nagyszámú királyhű és szakképzett jogász készülhessen fel a hivatalnoki pályára. A királyi akadémiák oktatásában a felvilágosodott abszolútizmus ideáljai érvényesültek, a képzés a „király és a haza szolgálatát” célozta, ugyanakkor az egyetemen szélesebb körű műveltség megszerzésére is lehetőség nyílt.⁴

Az 1777-es Ratio Educationis rendelkezései szerint öt királyi akadémia kezdte meg a működését, melyek székhelye egybeesett az ország öt tankerületének a székhelyével⁵:

- Zágráb
- Győr, melyet 1785 és 1802 között Pécsre helyeztek át⁶
- Kassa
- Nagyszombat, melyet 1784-ben Pozsonyba helyeztek át

Gönczi Katalin:

Jogászképzés a királyi akadémiákon a felvilágosodás korában és a reformkorban

- Nagyvárad
- Kassa és Győr esetében a jezsuita gimnáziumok meglévő épületében kezdte meg a királyi akadémia az oktatást.

II. OKTATÁS, SZERVEZET, FELÜGYELET

A királyi akadémiákon két tanfolyam működött, egy kétéves bölcsészeti és egy kétéves jogi tanfolyam. Bölcsészeti tanulmányokat a gimnázium elvégzése után, a jogi tanulmányokat pedig a bölcsészeti szak elvégzése után kezdhették meg.⁷

A királyi akadémiák jogi oktatása sokkal gyakorlatiasabb volt, mint az egyetemé, mert a cél a leendő állami tisztviselőknek az állami funkciók gyakorlásához szükséges ismeretek közvetítése volt. Az alábbi tantárgyak szerint folyt a jogi oktatás⁸:

- közjog, általános államjog, nemzetközi jog,
- hazai jog, jogtörténet, büntetőjog
- közigazgatás, közgazdaságtan, pénzügytan,
- európai államok statisztikája, egyetemes történelem.

Közjogi ismeretek alatt az államszervezetet értették, a kritikus kérdéseket azonban mellőzni kellett, ezért nem kerülhetett sor a szerződéses elméletek, valamint az aristotelészi államfilozófia kibontására. A hazai jog alapját Werbőczy Hármaskönyve jelentette. A hazai jog keretében – rendelkezett a Ratio Educationis – a törvények megértése végett, azok történeti összefüggéseit is oktatni kell. Ki kell térni a magyar jog történetére, a törvények történetére és a forrásaikra.⁹ A jogi oktatás történetében tehát a királyi akadémiákon került sor először a jogtörténet oktatására. A jogtörténeti oktatáshoz tananyagot is ki kell dolgozni, rendelte el az uralkodónő, először csak vázlatosan, majd pedig részletesen.

A közigazgatási és pénzügyi ismeretekhez tankönyvül a bécsi egyetem tanárának Joseph von Sonnenfelsnek a munkáját¹⁰ kell használni, addig amíg erre a célra alkalmasabb tankönyvet nem írnak – rendelkezett az uralkodói pátiens. Az európai történelem és európai államok leírása c. tantárgyakhoz a göttingeni egyetem tanárainak a tankönyveit írta elő a Ratio Educationis, Johann Christoph Gatterer¹¹ és Gottfried Achenwall¹² munkáit. Ezen központi döntés által intéz-

ményesen is bekapcsolta az uralkodónő a királyi akadémiákat az ismeretáramlás európai folyamatába.

A királyi akadémiák létrejöttével újabb lendületet kapott a jogászképzés, bár a gyakorlatiasabb hivatalnokképzés az egyetemi oktatással szemben nem jelentett konkurenciát. A királyi akadémiák minőségi változást hoztak a jogászképzésbe, mert az egyetemi professzori gárda az akadémiai tanárokból rekrutálódott. Ezáltal egy folyamatos fluktuáció ment végbe a jogakadémiák és a pesti jogi kar között.

Az akadémiák jogi oktatása kettős felügyelet alatt állt. A Helytartótanács gyakorolta a közvetlen felügyelet jogát, míg a szakmai felügyelet az akadémiákat érintő legkisebb kérdésekben is a pesti egyetem jogi karát illette meg. A Jogi Kar döntött a megüresedett tanszékek betöltéséről, a pályázók a Jogi Kar tanártestülete előtt voltak kötelesek vizsgát tenni (concurus), illetve szakmai teljesítményükről számot adni. Akadémiai tanár csak az egyetemen doktori fokozatot elért személy lehetett.

A Jogi Kar tanárai bírálták el az akadémiai tanárok által a Helytartótanácshoz benyújtott előadásvázlatokat (synoptica). Még az akadémiai tanárok könyvbeszerzése felett is ellenőrzést gyakoroltak az egyetem tanárai, a beszerzendő könyvek listáját kiegészíthették, illetve bizonyos műveket törölhettek a listáról. Ezáltal szoros szakmai felügyeletet gyakorolt az egyetem a királyi akadémiák jogi oktatása felett, tudományos szabadságról az abszolutizmus korában nem beszélhetünk.¹³ Ehelyett a katolikus államvallás érvényesüléséről gondoskodtak a felügyeleti szervek,¹⁴ így a legtöbb hallgató is katolikus vallású volt.

Az akadémiák belső szervezete egy igazgatóból és egy akadémiai magisztrátusból állt, ők intézték közösen a működéssel kapcsolatos ügyeket. Az igazgató az oktatás rendjét köteles felügyelni, valamint az akadémiai nyilvános vizsgákon ő volt a bizottság elnöke. A tankerületben a tanulmányi ügyekért felelős királyi főigazgatót köteles volt az oktatás rendjéről tájékoztatni. Az igazgató volt továbbá az akadémiai magisztrátus elnöke, melynek tagjait a bölcsészeti és jogi szakok rangidős tanárai, valamint az akadémia hittanára alkotja.¹⁵ A királyi akadémiák könyvtárral és saját nyomdával is rendelkeztek.

A királyi akadémiák jogi tanfolyamainak elvégzése 1786-tól II. József Ordo Judiciarius értelmében az ügyvédi pályára jogosított fel. Az ügyvédjelölteknek vizsgát kellett tenniük a következő tárgyakból: természet-, általános állam- és nemzetközi jog, hazai magánjog, perjog és büntetőjog, valamint politikai tudományok.¹⁶

III. FEJLŐDÉSÜK 1806 UTÁN

A II. Ratio Educationis 1806-ban a királyi akadémiákat nemcsak megtartotta, de még jobban kiépítette az akadémiai jogi képzést. A tanítást három évre emelte fel az alábbi tantárgyak szerint:¹⁷

1. év: természetjog, általános állam- és nemzetközi jog valamint Magyarország közjoga; egyházi jog

2. év: római jog Institutioi, hűbérjog, büntetőjog; közigazgatás, közgazdaságtan, pénzügytan, kereskedelmi és váltójog

3. év: magyar magánjog, hivatali írásmód (stylus curialis), Magyarország és a Habsburg tartományok statisztikája, bányajog

Ugyanakkor az egyetemen is hároméves volt a képzés, így elméletben az akadémiákról az egyetemre való váltás 1806 után probléma nélkül mehetett végbe. Az egyetem abban különbözött az akadémiáktól, hogy ott elmélyültebb ismereteket szerezhettek meg a hallgatók. A gyakorlat azonban más képet mutatott. Bár az uralkodói pártens a királyi akadémiák jogi szakán három év képzési időt írt elő, a gyakorlatban megmaradt a jogi képzés kétévesnek.

A II. Ratio Educationis újra szabályozta a felügyelet rendjét. Az állami iskolák felett felügyeletet tankerületenként az állami hatóságok,¹⁸ a tanulmányi körzetek oktatásügyi felügyelői (supremus studiorum director) gyakorolták. Az előadások anyagát, ezek a tanfelügyelők vizsgálták meg, s adták meg az oktatáshoz szükséges engedélyt. Az akadémiák igazgatója a tankerületek főfelügyelőnek a közvetlen irányítása alatt állt. Tankerületi főigazgató volt az országnak olyan jelentős tudósa és politikusa, mint a későbbi országbíró Niczky Kristóf, a történész Fejér György vagy gróf Teleki József, a Magyar Tudós Társaság első elnöke.

A képzés hivatalos nyelve 1844-ig a latin volt, a nyelvtörvény után viszont magyarul folyt az oktatás, míg a zágrábi királyi akadémián horvátul. Az 1840-es évek elején azonban már néhány szabadabb szellemű oktató, mint például Karvassy Ágoston Győrött, kísérletet tett a magyar nyelvű órákkal.

A királyi akadémiákon a jogi képzés 1848-ig a II. Ratio Educationis alapján érvényesült.

IV. A GYŐRI KIRÁLYI AKADÉMIA PÉLDÁJA

A Győri Királyi Akadémia, melynek tanári karából a legtöbb oktatót nevezték ki a pesti jogi karra, pontos képet ad a királyi akadémiákon folyó jogi képzésről. A királyi akadémia 1802-ben kezdte meg újra működését Győrött, s 1848-ig a jogászképzés egyik legkiemelkedőbb intézménye volt. Itt kezdte tanári pályáját Kelemen Imre, Hirsch Mihály, Markovich Mátyás, Sax Mihály, akik a pesti egyetem jeles tanárai lettek.

A jogi képzés a győri akadémián – itt tanult jogot például Deák Ferenc 1817–1820-ig – sokkal liberálisabb volt, mint a többi jogi oktatási intézményben. Ezzel is indokolható, hogy 1848 után a „rebellis” győri akadémia működését nem szervezték újjá.

A győri akadémián is a katolikus államvallás volt a meghatározó, a diákok 90 %-a volt katolikus, míg 10 %-a luteránus. A hallgatók rendi állását tekintve a 19. század első évtizedében 68 % volt nemesi származású, a városi polgárság 12 %-kal volt jelen, az értelmiség 9%-kal, s jobbágyi származású csak nagyon csekély arányban 3 %-ban.¹⁹

A győri akadémián különösen érvényesült az európai jogtudományi áramlatok közül Joseph von Sonnenfels hatása, nemcsak az előírt tankönyve alapján, de személyes tapasztalatokon és a nemzetgazdaságtan feldolgozásán keresztül is. Barits Béla, a politico-kamerális tudományok tanára Sonnenfels magyarországi követőjének tekinthető. Barits a Bécsi Egyetemen végzett tanulmányai során Joseph von Sonnenfels előadásait is hallgatta, s a bécsi professzor szorosabb hallgatói köréhez tartozott. Egy másik győri tanár, Sax Mihály, Sonnenfels tanai alapján készített egy latin nyelvű összefoglalót, mely 1808-ban jelent meg.²⁰ A Beke Farkas által írt tankönyv,²¹ mely 1840-ig alapvető jogi irodalom volt, a sonnenfelsi nemzetgazdaságtan átdolgozott változata volt.²² Az európai államok leírása „Staatenkunde” = statisztika nyomán keletkezett a győ-

ri tanár Rámóczy Valérián „Álladalomtan” c. könyve, mely a göttingeni eredetű államjog egyik első magyar nyelvű változata.

V. FAZIS

A „király és a köz szolgálatára” képeztek elsősorban a királyi akadémiák jogi tanfolyamai hivatalnokokat, a királyi akadémiák működése azonban a jogi műveltség megsokszorozódását jelentette az országban. Számos író, történész, politikus látogatta a királyi akadémiák jogi kurzusait, s ez a magyar közélet jogi iskolázottságát növelte. A jogászképzés ezen intézményei is jelentős részben hozzájárultak ahhoz, hogy Magyarországon a 19. század folyamán egy európai színvonalú jogi kultúra alakulhasson ki.

Jegyzetek

- ¹ A jogászképzés irodalmához l. P. Szabó, Béla, A magyarországi jogoktatás Kossuth Lajos korában, in: Európai Magyarországot! Kossuth Lajos és a modern állam koncepciója, Szerk. Balogh Judit, Debrecen 2004, 13-14 p.
- ² Mezey, Barna, Universitäten und Rechtsakademien (Anfänge und Entwicklungstendenzen der juristischen Ausbildung in Ungarn), in: Die ungarische Universitätsbildung und Europa, Szerk. Font Márta és Szögi László, Pécs 2001, 187 p.
- ³ A korszakoláshoz v.ö. Ballagi, Géza, .
- ⁴ Ratio educationis, § 162 und 184. Forrásként: Ratio Educationis, Az 1777-i és az 1806-i kiadás magyar nyelvű fordítása, Szerk. Mészáros István, Bp., 1981.
- ⁵ Kosáry, Domokos, Művelődés a XVIII. századi Magyarországon, 3. kiad., Bp., 1996, 497 p; Mezey, Barna, Egyetemek és jogakadémiák, in: Győri tanulmányok 20, Győr 1998, 13 é. k. p; Zlinszky, János, Wissenschaft und Gerichtsbarkeit. Quellen und Literatur der Privatrechtsgeschichte Ungarns im 19. Jahrhundert, Frankfurt/M. 1997, 131-132 p. és 134-137 p; Fallenbühl, Zoltán, Ungarische Staatswissenschaft und Beamtenausbildung im 18. Jahrhundert, in: Wissenschaft und Recht der Verwaltung seit dem Ancien Régime, Szerk. Erk Volkmar Heyen, Frankfurt/M. 1984, 224 p.
- ⁶ Kajtár, István, Az újkori német jogi kultúra szakirodalma a Pécsi Püspöki Könyvtárban (Kitekintéssel a XIX. század közepéig), in: A Klíma-könyvtár a tudományos kutatások szolgálatában, Szerk. Csóka-Jaska Helga, Pécs 2001, 17 p.
- ⁷ Ratio Educationis, § 184.
- ⁸ Eckhart, Ferenc, A Jog- és Államtudományi Kar története 1667-1935, Bp., 1936, 111 p.

- ⁹ Ratio Educationis 187 §.
- ¹⁰ Sonnenfels, Joseph, Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanzwissenschaft, Wien 1763-1767
- ¹¹ Gatterer, Johann Christoph, Abriss der Universalhistorie nach ihrem gesamten Umfange, von Erschaffung der Welt bis auf unsere Zeiten, Göttingen 1765.
- ¹² Achenwall, Gottfried, Grundsätze der Europäischen Geschichte zur politischen Kenntniß der heutigen vornehmsten Staaten, Göttingen 1754.
- ¹³ Tar, Attila, Die königlichen juristischen Akademien in Ungarn, in: Die ungarische Universitätsbildung und Europa, Szerk. Font Márta és Szögi László, Pécs 2001, 223-235 p.
- ¹⁴ Gergely, András, Magyarország története a 19. században, Bp., 2003, 165 p; Mezey, Barna, Universitäten und Rechtsakademien (2.sz. jegyzet), 194 p.
- ¹⁵ Ratio Educationis, § 26-27.
- ¹⁶ Eckhart, A Jog- és Államtudományi Kar története (8. sz. jegyzet), 170 p.
- ¹⁷ 2. Ratio Educationis, § 108-110.
- ¹⁸ Gergely, Magyarország története a 19. században (14. sz. jegyzet) 164 p.
- ¹⁹ Tar, Die königliche juristische Akademien in Ungarn (13. sz. jegyzet), 228 p.
- ²⁰ Sax, Mihály, Summaria institutionum politicarum adumbratio secundum Sonnenfels, Buda 1808.
- ²¹ Beke, Farkas, Principia politicae commercii et rei aerariae, 2 Bde., Posenii 1807-1808, (2. Aufl. 1823.)
- ²² Sonnenfels, Grundsätze der Polizey (10. sz. jegyzet).

Kubinyi András:

A magyar országgyűlések tárgyalási rendje

1445 – 1526

A KIRÁLYI TANÁCS PROBLÉMÁJA

relte meg (egyébként tévesen) rekonstruálni az egységes tanácsot, és élesen támadta Schillert.⁵ Szilágyi ha-

Országgyűléseink tárgyalási rendjét elsősorban a rá vonatkozó törvények alapján szokták leírni, ilyenek azonban a középkorból alig maradtak fenn, így leginkább az újkori helyzetet ismerjük. Viszonylag a legtöbbet Timon Ákos írt erről, aki az 1495. évi 25. tc. alapján az országgyűlések előkészítésénél a nagyobb királyi tanácsot említi.¹ Jogtörténészeink többnyire csak röviden foglalkoznak e témával, de a tanács mellé nem teszik ki a „nagyobb” jelzőt.² A tudományban hosszú ideig párhuzamosan élt az egység és a kettős tanács elmélete, majd az utóbbi terjedt el Timon tanítványa, Schiller Bódog műve alapján, aki helyesebben tágabb tanácsról írt.³ Schillert és Timont követte Kérészy Zoltán.⁴ A történész Szilágyi Loránd a kancelláriai jegyzetekben említett referensekből kísé-